

ביאורים

מספר סיבות הניעו את רבי יוסף אלכו לחבר את ספרו. עד ימיו לא היה ספר מיוחד שהקיף וחקר את יסודות היהדות. מהם עקרונות היסוד, האמונות הבסיסיות, שכל יהודי חייב להאמין בהם? עקרונות שאם אינו מאמין בהם, כל אמונתו נופלת? בירור יסודות היהדות עומד בשורש כל אמונתנו הדתית. לדבריו, גם אלו שעסקו בנושא זה, לא ביררו אותו עד תום, ולקו בבלבול ובמבוכה. הם הציבו מספר עיקרים מסוים אך ללא חשיבה מעמיקה תוך בירור יסודות היהדות מתוך מקורותיה.

ספרו נקרא 'ספר העיקרים' מכיוון שהוא עוסק בעיקרי האמונה הדתית. הוא מתחיל בעקרונות האמונה באלוהים ששוים לכל המאמין באלוהים אחד, וממשיך בעקרונות היסוד של היהדות, שניתנה מאת ה'. בתוך העקרונות עצמם, ישנם עקרונות מרכזיים וישנם עקרונות משניים. העקרונות המרכזיים הם כמו השורש לעץ. אי אפשר לעץ להתקיים ללא השורשים. לעומת זאת, העקרונות המשניים הם כמו ענפים אשר חיותו של העץ אינה תלויה בהם.

ישנם שלושה עקרונות יסוד שמהם משתלשלת כל האמונה היהודית; **מציאות ה'**, תורה **מהשמים ושכר ועונש**. מהם צומחים כל שאר יסודות האמונה, ובלעדיהם אין שום קיום לאף אמונה דתית. מאמרי הספר יוקדשו לכל אחד מיסודות הללו.

נושא ספר זה הוא מהותי וחשוב מאין כמוהו. הוא נוגע בכל אמונתנו הדתית ולכן השקיע רבי יוסף אלכו מאמצים רבים על מנת לברר את העניין ולהגיש לנו את יסודות האמונה בצורה מבוררת ושיטתית. לפי מידת חשיבות הנושא כך מידת הצורך בהשקעה כדי לבררו ולבססו. ככל שהמטרה גדולה יותר כך נשקיע בה יותר משאבים. למשל, אדם שרוצה להפיק מחט אחת צריך להשתמש בסכום מסוים של כסף. אך ככל שהמטרה גדולה יותר, דהיינו להפיק המוני מחטים לשיווק, כך צריך להשקיע מאמץ וסכום גדול יותר של כסף. גם כאן אנו עוסקים בעקרונות העומדים בשורש חיינו ולכן גם אנו צריכים להקדיש זמן וללמוד אותם מתוך שקידה ומאמץ.

הרחבות

• העיקרים והאמונה

וְהָיָה הַדְּרוֹשׁ הַזֶּה, שֶׁהוּא יְדִיעַת עֲקָרֵי הַדְּתוֹת, דָּבָר גְּדוֹלֵה־הַעֲרָךְ יוֹתֵר מֵאֵד. הרב קוק מסביר שעיקרי האמונה יוצרים מעמד יציב לחיים הרוחניים. השייכות אל מרכז חיי האמונה, המתבטאת בעיקרים, מביאה לכך שגם אם האדם נכשל בקיום פרטי המצוות, עדיין נותר קשר מהותי אל האמונה והיהדות. יתר על כן, על ידי חיזוק האמונה בעיקרים ניתן לתקן גם נפילות שבפרטי המעשים, כמו שגוף חי מרפא את אבריו הפגועים: "במערכת האורגנית (החיה) השלמה, כל מה שהיא יותר משתלמת, שולט בה גם כן יותר הכלל הגדול של 'מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה'. כשאברים צדדיים נחסרים על ידי איזה מקרה ופגע, הולכים עם זה החיים הכלליים את דרכם ולפעמים הם משיבים גם כן במהלכם את האבידה ומעלים ארוכה ורפואה שלמה... העיקרים הנם מרכזי החיים, התמצית העולה מכל הדעות והרגשות הנטיות ומהלכי החיים שבאור האמונה... החיים של כל פרטי הדיעות והאמונות מכונסים בהם, על כן הם מחיים את כל הסכום של האמונות והדעות... ואם יזדמן קלקול באחד מסעיפי החיים הרוחניים, אף על פי שהוא מחלה ומום, מכל מקום שפע החיים הכלליים השמור באוצר העיקרים, הוא יעשה פעולתו לפעמים לתקן את הפגם כולו" [מאמרי הראיה, עמ' 14].

וּלְפִי שְׂרָאִיתִי אָנִי, הַצְּעִיר יוֹסֵף אֶלְבוּ - הַיּוֹשֵׁב פֹּה הַעִיר שׁוֹרְיָאָה, אֲשֶׁר הִנִּיעֵנִי הִנָּה הַמְּנִיעַ הַרְאִשׁוֹן° - גְּדוֹל מַעֲלַת זֶה הַדְּרוֹשׁ, וְאֵת יְקָר תַּפְאָרַת גְּדֻלָּתוֹ, וְרַב הַבְּלִבּוֹל וְהַמְּבִיכָה אֲשֶׁר נָפַל לַמְּעִינִים בּוֹ, וְשִׁפְלָם צָלְלוּ בְּמִים אֲדִירִים וְלֹא הֶעֱלוּ בְיָדָם דָּבָר שְׂרָאוֹי לְשׁוֹם לֵב עֲלָיו, כִּי בָּאָרו הַעֲקָרִים לְפִי הַאֲמִד הַעוֹלָה עַל הַרוּחַ בַּתְּחִלַּת הַמַּחֲשָׁבָה, מֵאִין פְּנוֹת אֶל מָה שְׂרָאוֹי לְחַקֵּר עֲלָיו כְּדִי שִׁיתַּבְרַר הַדְּרוֹשׁ עַל אֲמַתּוֹ - נִתְּתָה אֵת לְבִי לְחַקֵּר עַל הַעֲקָרִים הַכּוֹלְלִים לְדַת הָאֱלֹהִית, חֲקִירָה מְסַפְּקַת, וְחִבְרַתִּי הַסֵּפֶר הַזֶּה.

משמעות שם הספר

וְקָרָאתִי שְׁמוֹ "סֵפֶר הַעֲקָרִים", לְפִי שֶׁהוּא חוֹקֵר עַל עֲקָרֵי הַדְּתוֹת בְּכָלֵל, וּבִפְרָט עַל עֲקָרֵי הַדְּת הָאֱלֹהִית; וְאִם הַדְּת הָאֱלֹהִית רְאוֹי שִׁתְּהִיָּה אַחַת אוֹ רְבוֹת; וְאִם הֵן רְבוֹת - בְּמָה יִתְחַלְפוּ הָאֶחָת מִן הָאֶחָרָת. וְאֶחָר יַחְקֵר עַל עֲקָרֵי תוֹרַת מֹשֶׁה, שֶׁהִכֵּל מְסַפְּמִים בָּהּ שֶׁהִיא אֱלֹהִית, וַיְבַאֵר שִׁישׁ בָּהּ עֲקָרִים כּוֹלְלִים - מֵאֲשֶׁר הִיא° אֱלֹהִית; וְעֲקָרִים מִיְּחֻדִים - מֵאֲשֶׁר הִיא פְּרָטִית. וַיְבַאֵר שִׁישׁ לְעֲקָרִים הַכּוֹלְלִים עֲקָרִים אַחֲרִים, פְּרָטִים, יְקָרָאו "שְׂרָשִׁים", לְפִי שֶׁהֵם נִכְנָסִים תַּחַת הַכּוֹלְלִים וּמְסַתְּעִפִים מֵהֵם, וּבְסֻלּוֹק הַכּוֹלְלִים יִסְתַּלְקוּ הַפְּרָטִיִּים. וַיְבַאֵר שֶׁהַעֲקָרִים הַכּוֹלְלִים לַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית הֵם שְׁלֵשָׁה, שֵׁהֵם: "מְצִיאוֹת ה'" וְ"תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם" וְ"שִׁכָר וְעִנְשׁ". וּבַעֲבוּר-זֶה חֲלַקְנוּ הַסֵּפֶר הַזֶּה לְאַרְבָּעָה מֵאֲמָרִים. הַרְאִשׁוֹן - לְחַקֵּר מִן הַעֲקָרִים בְּכָלֵל; כְּמָה הֵם, וְאִי-אֵלּוּ הֵם. וְהַשְּׁנִי - לְחַקֵּר מִן הַעֲקָר הַרְאִשׁוֹן, שֶׁהוּא "מְצִיאוֹת ה'", וְהַשְּׂרָשִׁים הַנִּתְּלִים בּוֹ. וְהַשְּׁלִישִׁי - לְחַקֵּר מִן הַעֲקָר הַשְּׁנִי, שֶׁהוּא "תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם", וְהַדְּבָרִים הַנִּתְּלִים בּוֹ. וְהַרְבִּיעִי - לְחַקֵּר מִן הַעֲקָר הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא "הַשִּׁכָר וְהַעִנְשׁ", וְהַשְּׂרָשִׁים הַמְּסַתְּעִפִים מִמֶּנּוּ וְהַדְּבָרִים הַנִּתְּלִים בּוֹ.

ראוי לעמוד בדבר הנעלה יותר

וּמֵאֲשֶׁר הוּא מְבַאֵר כִּי כְּפִי מַעֲלַת הַדְּבָר הַמְּבַקֵּשׁ הַשְּׁגָתוֹ°, כֵּן רְאוֹי שִׁתְּהִיָּה עִמָּל הָאֲדָם וְהַשְּׁתַּדְּלוֹתוֹ לְהַשִּׁיגוֹ; כִּי כִּשֶׁהַדְּרוֹשׁ גְּדוֹל-הַעֲרָךְ, רְאוֹי שִׁישְׁתַּדֵּל הָאֲדָם הַשְּׁתַּדְּלוֹת חִזָּק לְהַשִּׁיגוֹ, וּכְשֶׁאִינוּ גְּדוֹל-הַעֲרָךְ, אִין רְאוֹי לְהַשְׁתַּדֵּל בְּהַשְּׁגָתוֹ הַשְּׁתַּדְּלוֹת חִזָּק, אֲבָל הַהַשְׁתַּדְּלוֹת מִתִּיחֵס° אֶל הַדְּבָר הַמְּשֻׁגָּ; כִּי לֹא יִשְׁבַּח מִי שִׁיעֲשֶׂה כָּלִים שְׁוִים כְּכֹר כְּסָף לַעֲשׂוֹת° מַחֲט-בְּרָזֶל אַחַת, כְּמוֹ שִׁישְׁבַּח מִי שִׁיעֲשֶׂה כָּלִים שְׁוִים עֲשָׂרַת אֲלָפִים כְּכֹר כְּסָף לַעֲשׂוֹת מִחְטִים בְּבִלְתִּי-תְּכַלִּית°, אַחַת לְאַחַת, בְּזֶה-אַחֵר-זֶה.

עוד ידעו העיקרים

וְהָיָה הַדְּרוֹשׁ הַזֶּה, שֶׁהוּא יְדִיעַת עֲקָרֵי הַדְּתוֹת, דָּבָר גְּדוֹל-הַעֲרָךְ יוֹתֵר מֵאֵד, לְפִי שֶׁכָּל שְׁלֵמוֹת הָאֲנָשִׁים [שֵׁהֵם בְּעֲלֵי דְתוֹת], וְאֶפְלוּ שֵׁהֵם בְּעֲלֵי דְתוֹת מִתְחַלְפוֹת, לִידַע עֲקָרֵי דְתָם הוּא - וְעַל-כֵּן רְאוֹי שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל לְחַקֵּר בְּזֶה בְּכָל מֵאֲמָצִי כַחֲנוּ, כְּפִי הַאֲפִשְׁרוֹת וְהִיכַלְתּוֹ וְכְפִי מָה שִׁיִּסְבַּל טָבַע הַעֲנָן.

הַנִּיעֵנִי - הִבִּיא אוֹתִי. **הַמְּנִיעַ הַרְאִשׁוֹן** - הַאֱלוֹהִים. **בְּמָה יִתְחַלְפוּ** - בְּמָה שׁוֹנִים. **מֵאֲשֶׁר הִיא** - מַחֲמַת שֵׁהִיא. **הַמְּבַקֵּשׁ הַשְּׁגָתוֹ** - שְׂרוּצָה לְהַשִּׁיגוֹ, לְהַבִּינוֹ. **הַהַשְׁתַּדְּלוֹת מִתִּיחֵס וְכוּ'** - גוֹדֵל הַטְּרַחָה וְהִיגִיעָה נִקְבָּעִים לְפִי מַעֲלַת הַדְּבָר הַנִּדְרָשׁ וְחַשִּׁיבוֹתוֹ. **לַעֲשׂוֹת** - כְּדִי לִיַּצֵּר. **בְּבִלְתִּי-תְּכַלִּית** - בְּלִי סוּף.